

Передмова

Спогади переможців

З текстами цієї книги я почав знайомитися через фейсбук: хештег #МояУПА не міг не привернути уваги. У стрічці мережі вони сусідували зі звичними повідомленнями інших користувачів – про приватне життя, політику, музику, кіно, літературу.

Це створювало неймовірний контекст для сприйняття опублікованих спогадів – ніби отвори в суцільному полотні сучасності, через які, на мить, проглядало минуле. Отвори, пропалені вогнем, просякнуті кров'ю. Жінки і чоловіки, яким за вісімдесят, завдяки упорядниці Любові Загоровській, раптом заговорили до нас ніби зі своїх акаунтів. Ніби ровесники. Ніби про недавнє вчора.

Вони спокійно розповідали про своє важке життя – війну, полон, торттури, табори. Іноді їхні оповіді потрапляли у резонанс із схожими новинами про нинішню війну/полон/торттури. Окреслюючи замкнуте коло історії, з якого ми досі не вирвалися.

Для мене ці розповіді були ще й поверненням в особисте не таке далеке минуле: років на двадцять назад. Схожі долі, мова оповідачів (упорядниці завбачливо зберегла її) нагадували часи, коли я сам записував спогади ветеранів УПА. Години розмов у здебільшого бідних, але завше охайних оселях тих, хто повернувся із «сибирів».

Тоді ці інтерв'ю для мене, історика, були важливим джерелом інформації про повстанський рух, адже великі масиви архівних документів про ОУН та УПА ще довго залишалися недоступними. Нині ситуація змінилася: архіви врешті відкрито, зокрема сховища КДБ, які найретельніше зберігали чи ненайбільше інформації про повстанців. Тож дослідник може на їхній основі ретельно реконструювати події сімдесятирічної давнини.

Але це не перекреслює цінності мемуарів, адже тільки вони здатні відтворити атмосферу часу, переживання людей, емоції, які не забулися через десятиліття. Без них історик ніколи сповна не зрозуміє особливостей описуваних подій, мотивів людей.

Любов Загоровська збирала й опублікувала спогади і тих людей, які, в силу різних причин (брак можливостей/часу/бажання), самі не писали їх. Без її зусиль ми, напевно, ніколи не почули би цих голосів.

Це різні люди – жінки (здається, їх більшість у цій книжці, що додає їй цінності, адже в документах переважно чоловічі свідчення) і чоловіки; уже відомі натепер (Мирослав Симчич чи Ольга Ільків) чи неznані не лише загалу, а й дослідникам; учасники бойових дій, вояки УПА і ті, хто допомагав повстанцям: лікував, годував, передавав інформацію. Усі вони знайшли у собі силу протиставитися ворогу, що нищив наш народ.

Через десятки років герої пригадують найяскравіші моменти: для когось це участь у боях, для когось – арешт, допити, досвід виживання в таборах. Ця пам'ять важка, іноді навіть страшна, але не песимістична. Бо це мовлять переможці. Хто боровся, хто дожив до незалежності України і дочекався визнання від своєї вільної держави.

Володимир В'ятрович,

07.12.2020,

Київ

Від авторки Чому #МояУПА?

Робота над цією книгою почалася абсолютно випадково. Знайомі попросили зустрітися з легендарним бійцем УПА Мирославом Симчичем, щоб записати його розповідь для якогось їхнього проекту. Звісно ж, не втрималася, аби не опублікувати на сторінці у фейсбуку фото з цієї зустрічі.

Через декілька днів після цієї розмови мені зателефонував знайомий і запропонував зробити матеріал про жінку зі Львова, яка теж була в УПА. Ще тоді здивувалася, до чого тут я, але поїхала. Вже на місці з'ясувалося, що моя героїня – з Рогатинщини (Івано-Франківська обл.) і в юності надавала медичну допомогу пораненим бійцям УПА. Пізніше інші знайомі запропонували поїхати до ще одного вояка, і так воно закрутилося...

Спочатку я просто їздила до людей і записувала їхні історії, не розуміючи остаточно, що робитиму з цими записами. Планувала передати копії розмов у кілька музеїв визвольної боротьби, щоб із ними змогли працювати історики й дослідники цієї тематики.

Власне, чотири роки тривав період, який я для себе назвала Дорога. Нікого не шукала спеціально – у дивний спосіб ці долі знаходили мене. Мені телефонували й писали листи знайомі чи незнайомі люди і казали: «У такому-то місті/селі живе людина. Приїжджайте!». Я збиралася і їхала, сиділа поруч,

тримала за руку, слухала неймовірні розповіді. Одного разу стара жінка, тримаючи мене за долоню, тихо сказала: «Я зараз не даю інтерв'ю. Я сповідаюся».

У країні тривала війна. Масмедіа і соціальні мережі рясніли розповідями про знущання над українськими військовополоненими, а я слухала сповіді сивих чоловіків і жінок з думкою, що історія має звичку ходити по колу. І ми приречені повторювати ті самі уроки знову і знову, адже так і не змогли вивчити, осмислити і засвоїти програмний для нас матеріал.

Десь на середині Дороги я почала думати над тим, щоб оформити ці сповіді в книгу. Тоді ж зрозуміла: мушу тимчасово «вимкнути» у собі автора. Це не моя історія, і ці тексти мають звучати їхніми голосами, голосами живих свідків, голосами УПА.

Історії, які увійшли до книги, дуже різні. Взагалі, дивовижна річ – пам'ять. Через стільки років людина може детально пригадати імена учасників певної події, населені пункти, псевдо зв'язкових і не може згадати камерного побуту, того, що супроводжувало її життя протягом 8-10 років, а чи й довше.

Одні герої цієї книжки ведуть розповідь, скрупульозно відтворюючи кожну деталь усієї своєї підпільної боротьби. Інші фокусуються лише на певній події. Один чоловік, замість того щоб розповісти про своє життя, кілька годин читав мені вірші, які писав у підпіллі. Чи варто було їх публікувати? Думаю, варто, адже це його голос, його спосіб розповісти свою історію. Трапляється в книзі й неймовірно щемка «легенда про Кенгір», опоетизована історія повстання, яка теж має право бути почутою.

Під час зустрічей мені були цікаві не так історичні події, як пережиті людьми емоції: біль, страх, відчай, готовність кинути-ся під кулі заради того, у що віриш. Той емоційний аспект, який часто залишається поза кадром в історичних довідках про УПА. Мені хочеться, щоб читач побачив внутрішню велич героїв цієї книги і спробував уявити себе на їхньому місці.

Уже в процесі роботи над книжкою вирішила все ж доповнити «живу мову» героїв невеличкими інформаційними додатками, щоб читачам були зрозумілишими самі розповіді.

Хочу також подякувати людям, які допомагали мені і без яких цієї книги не було б. Насамперед, дякую своїй мамі Ірині-Орисі Шибунчак за постійну підтримку, Лілії Сорохтей і Івану Боберському, які зголосилися побути волонтерами і возили мене машиною у ті села, до яких маршрутками чи автобусами я не добралася б, Таїсії Лютій за допомогу з російською мовою у діалогах, Михайлові Савлюку, який відпустив мене з роботи, завдяки чому й стали можливими постійні поїздки до респондентів, Василю Тимківу та Ігорю Кінашу, які надали контакти багатьох бійців УПА, Олегу Рудаку і Ользі Думанській за допомогу з аудіофайлами і QR-кодами, Наталії Григорській за емоційну підтримку, моїй подрузі Ользі Резі, яка дуже вірила в цю книгу і надихала на її написання, а також знайомим і незнайомим людям, які постійно підтримували мене під час роботи над нею.

Чому #Моя УПА? Тому, що участь в Українській Повстанській Армії була в кожного своя, особлива й унікальна. І кожна історія в цій книзі розповідає, якою була УПА в житті тієї чи іншої людини. За час роботи над книгою більшості моїх героїв уже не стало. Вони розповіли «свою УПА» і пішли в інший світ: сміливі, горді і неймовірно прекрасні, з чистими, світлими, ясними очима. А їхні голоси залишилися, і ми можемо їх почути.

Любов Загоровська

Мирослав Симчич: «Думаю собі: ніж ганебне життя, то краще смерть»

Справа в тому, що я не з неба впав, а народився в селянській родині, в середньому достатку була родина. З шести до десяти років ходив у Вижній Березів до школи. Я ходив до «Рідної школи», а там нас учили історії України, з 2-го класу починали її вчити. У Нижньому Березові жило багато поляків, то вони мали свою школу. А ми, хлопці, з історії Хмельниччини знали, хто ми такі, – що ми українці, нащадки козаків. Тому коли ті, з польської школи, виходили після уроків, то ми починали їх палицями бити, бо ми – козаки, а вони наші вороги. І мені попався поляк завзятий, вїйта Солтиса син. У мене була палиця і було перо на дерев'яному патичку. То я тим пером йому хотів вибити око. Але якось він смикнув головою – і я не попав в око, а у брову. А перо було іржаве, з атраментом, почалося зараження. Його вїйт відправив у лікарню, а за лікарню треба платити. То прийшлося моєму татові платити, і мене хотіли вигнати зі школи як поганого учня. Але прийшов мій стрийко, Гриць Голинський*,

* Стрий (рідний брат діда по матері) – прославлений командир Гуцульського куреня УГА Гриць Голинський. Свій шлях він закінчив у Дем'яновому лазі // Городенко М. «Кривоніс», Галичина, 1998. 31 березня.

командир Гуцульського куреня Українських січових стрільців, який мав авторитет та вплив, і мене зберіг. Так мене оставили в школі. Татові прийшлося продати корову, аби заплатити тоді ті кошти.

Мені було десять років, коли помер батько, я лишився сиротою – і моя школа скінчилася. А скінчилася чому? Тому що треба було платити гроші за науку, а батько помер. Мама лишилася сама, не мала можливості платити. То я перестав ходити до школи аж до приходу москалів, до 1939 року. Сирітство пережив, як усі сироти. Мама через два роки після смерті батька вийшла заміж другий раз, а як з вітчимою дітям живеться чи з мачухами, не треба вам пояснювати, то всі люди знають. Пережив я сирітство до приходу більшовиків. Прийшли більшовики, відкрили в сусідньому селі середню вечірню школу*. Я зразу записався туди, і провчився там за більшовиків, а відтак за німців, вичерпав, розумієте, ту програму до восьмого класу. Потім, після восьмого класу, як я вже чув себе грамотним, поїхав до Коломиї. На той час німці окупували Коломию, і наша інтелігенція організувала технікум архітектурний. Я записався туди і закінчив чотири семестри. У нас було розділене навчання на семестри по шість місяців. Правда, прийшов фронт, то екзамени ми не здали і посвідчення ніякого не отримав ніхто. Бо зайшли більшовики і майже усі учителі втекли на еміграцію, не було кому робити екзамени.

Ну що ж, на той час у нас, в Карпатах, почала творитися УПА, у 1943 році. У 42-му році – на Волині, а відтак у 43-му організація УПА перенеслася і до нас, в Галичину, у Карпати. То я пішов зразу з технікуму у Карпати, в УПА. Пробув там, розумієте, стрільцем-кулеметником майже рік, до 44-го року. А в 1944 році

* У 1939 р. радянська влада відкрила для переростків вечірню школу в Середньому Березові. Вона продовжувала діяти і при німцях. У цей час там викладали і деякі професори Коломийської гімназії.

організували старшинську школу*, бо почали будувати, як на той час здавалося, велику армію, уже було шістнадцять сотень тут у нас, у Коломийській окрузі. Особовий склад кожної сотні мав мінімум двісті з лишнім чоловік. То була досить потужна сила, і більшовики вже не дуже давали собі з нами раду. Хоч вони старалися з усіх сил, щоб нас знищити, але ми не давалися. Нападали вони на нас, але й ми на них. На кожному кроці, на кожній дорозі робили засідки і били їх.

Я попав в УПА у 1943 році, був у стрілецькій сотні рядовим стрільцем, а сотенний визначив, що з мене буде добрий кулеметник. І дали мені кулемет, почали мене вишколювати, то невелика мудрість. І я був кулеметником у сотні.

Що ж, при будові армії треба кадри. То наша організація рішила організувати військову школу нових офіцерів. Поназбирали викладачів, наприклад, полковник Стефанович був солдатом австрійської армії і у Відні закінчив військову академію, очолив у нас старшинську школу. Двоє викладачів із Червоної армії до нас приєдналися, самі із Східної України – «Лісовий»** і «Степовий»***.

* Космацька старшинська (офіцерська) школа. Пізніше її перевели у Снідавку. Комендантом школи був полковник УГА «Кропива» (Стефанович), який успішно закінчив Віденську військову академію. Школа давала підопічним ґрунтовні знання: тактика, стрілецька й артилерійська зброя, підривна справа, топографія й інші // Городенко М. «Кривоніс». Галичина. 1998. 31 березня.

** «Лісовий» – Злобін Андрій, народився 1918 р. у Чернігівській обл. Командир у Червоній армії. У березні 1944 р. потрапив до УПА. У квітні 1944 р. призначений інструктором підстаршинської школи УПА «Грегіт» на терені 21-го (Коломийського) ТВ «Гуцульщина». Від жовтня 1944 р. командував куренем УПА «Карпатський». Поручник «Лісовий» здійснив на чолі куреня кілька рейдів Буковиною і Коломийщиною, провів багато переможних боїв проти військ НКВС. Помер від тифу у квітні 1945 р. в с. Баня-Березів Косівського р-ну Станіславської обл. // Андрусак М. Командири відділів 21-го (Коломийського) тактичного відтинку УПА «Гуцульщина». Вік. 2005.

*** «Степовий» – Тарасенко, народився 1918 р. у Дніпропетровській обл. Командир у Червоній армії. Від березня 1944 р. – старшина УПА, займав пост інструктора підстаршинської школи УПА «Грегіт». У жовтні 1944 р. у чині